

“FOGADD A KORONÁT...”

Ünnep és válság,
hagyományok és reformkoncepciók

„Fogadd a koronát...”

Ünnep és válság, hagyományok és reformkonceptiók

MTA-SZTE VALLÁSI KULTÚRAKUTATÓ CSOPORT
A VALLÁSI KULTÚRAKUTATÁS KÖNYVEI

46.

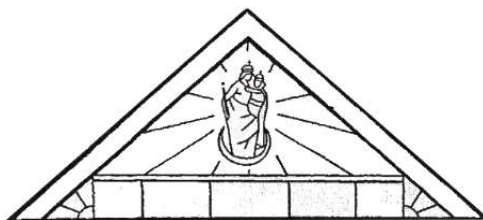
Szerkeszti: Barna Gábor

Solymossy Sándor Egyesület

„Fogadd a koronát...”
Ünnep és válság, hagyományok és
reformkonceptiók

Szerkesztette:

Glässer Norbert – Mód László –
Varga Norbert – Zima András
Beke Zsolt közreműködésével

Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

Szeged, 2021

A kötet megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma
(NKA 203137/03992)

A borítón

Basch Árpád: IV. Károly portréjából
(Fotó: Kardos Judit, 2012, Magyar Nemzeti Múzeum)
készült montázs

Borítóterv:

Kovács Orsolya, Glässer Norbert

© Szerzők, 2021

Minden jog fenntartva!

ISSN 1218-7003

ISBN 978-963-306-797-0

Tördelés, előkészítés:
Glässer Norbert

Nyomdai kivitelezés:
Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Felelős vezető: Drágán György
www.innovariant.hu
<https://www.facebook.com/Innovariant>

Koronázási emlék, 1916

TARTALOM

Előszó (Eilika Habsburg).....	9
Köszöntő (Karsai Krisztina).....	11
Szerkesztői gondolatok.....	13
KORONÁZÁS A NAGY HÁBORÚBAN.....	17
KÉPES György: IV. Károly magyar királyi címei, történeti áttekintésben.....	19
BEKE-MARTOS Judit – KÉPESSY Imre: Koronázás a világháború árnyékában.....	40
GERŐ András: Reprezentációk olvasata.....	55
MARJANUCZ László: IV. Károly trónralépésének nemzetközi visszhangja.....	73
ÉLETVILÁGOK, KÖZÖSSÉGEK ÉS KORONÁZÁS- OLVASATOK.....	83
HORVÁTH Csaba: „Az új király a jogegyenlőség felett örködjék”.....	85
FALUSI Norbert: 1916 Erdély. A remény koronázása az összeomlás előszelében.....	95
KLESTENITZ Tibor: IV. Károly koronázása a katolikus sajtóban.....	113
IVANCSÓ István: Boldog IV. Károly királyunk koronázásának és élete eseményeinek reminiscenciái.....	123
OLÁH János: „Megelőlegezted neki a jó áldását, fejére aranykoronát helyezel.”.....	135
GLÄSSER Norbert: Trónváltás mint krízisrítus egy modern háborúban.....	147
ZIMA András: A koronázás cionista sajtóolvasata.....	161
KELEMEN Zoltán: Imagináció és elbeszélés.....	173

MÓD László: IV. Károly trónralépésének helyi percepciói.....	189
JAKAB Albert Zsolt: A trónörökös és az utolsó koronázás emlékezete Kolozsváron.....	199
KORONÁS FŐ, ALKOTMÁNYOSSÁG ÉS JOG.....	219
ANTAL Tamás: Szilágyi Dezső nézetei az alkotmányos kormányzásról....	221
BATÓ Szilvia: „...Büntett alanyát nem képezheti...”.....	235
SIPOS József: IV. Károly tárgyalásai a pártok vezetőivel 1918. október végén.....	259
VARGA Norbert: Közjogi vita a magyar király állampolgársága körül.....	277
GEDEON Magdolna: A királyi ércmonopólium Magyarországon.....	293
A HABSBURG MÚLT PERCEPCIÓI.....	305
CSELÉNYI István Gábor: Mária Terézia és a görög katolikus egyház.....	307
VESZTRÓCZY Zsolt: „A legelső magyar ember, a király”.....	317
HANSÁGI Ágnes: „...akinek nem kell tolmács a trón és a nemzet között...”.....	329
KLAMÁR Balázs: Gödöllő és Erzsébet.....	351
LAKATOS Adél: Adalékok egy koronázási relikvia történetéhez.....	367
KISS Endre: Bécs és Berlin.....	379
KELEMEN Zoltán: Az Ulysses mint az Osztrák-Magyar Birodalom utolsó nagy művészeti produktuma.....	399
A KONFERENCIÁK KÉPEIBŐL.....	413

GLÄSSER NORBERT

TRÓNVÁLTÁS MINT KRÍZISRÍTUS EGY MODERN HÁBORÚBAN

A neológ izraelita sajtóértelmezések margójára

A zsidóság emancipálásának ügyét a zsidóságon belül a reformkor óta többször kötötték össze az uralkodóházzal. A zsinagógai beszédek, a zsidó hódoló kiadványok és vezércikkek a főhatalomhoz kapcsolták a zsidóság helyzetének változását. Ferenc József gyásza és az új császár magyar királlyá koronázása, mind a háborús hátország szintjén, mind pedig az izraelita felekezeti értelmezésekben összefonódott. A több évszázados premodern szokásjog a zsidóság helyzetét a trónváltás során az elődje által biztosított kiváltságok új uralkodó általi megerősítésétől tette függővé. Az emancipált, recipiált, magyar nemzetbe tagolt zsidóság az alkotmányos monarchiában helyzetét már nem a rendi kiváltságok rendszerében örökölte tovább, ugyanakkor az évszázados sémák – modernizálódva – a királyhű állampatrióta diskurzusok keretében a sajtóban is feltűntek.¹

Azt a tényt, hogy a Magyar Királyság trónváltása az izraelita felekezeti közbeszédben emancipációs és recepciós kérdéssé vált, a trónváltás rítusainak történelmi gyökereiből érthetjük meg. Barbara Stollberg-Rilinger a trónváltást a monarchiákban a krízis lehetőségét is magban foglaló rítusként értelmezi. Ez alapvető tapasztalat, ami megjelent az izraelita felekezeti közbeszéd szintjén is. A trónváltás ugyanis – Stollberg-Rilinger szerint – átmenet, amely magában hordozza a bizonytalanság és kudarc áthidalandó lehetőségét, de a folytonosság szükségszerű megteremtésének igényét is. A hozzá kapcsolódó rítusok – megváltoztathatatlanságukból kifolyólag – áthidalták azt a problémát, amely abból eredt, hogy a főhatalom váltásának számos formája volt párhuzamosan lehetséges az egyes társadalmak eltérő rendjéből fakadóan, mind az uralkodóválasztó, mind pedig az örökletes monarchiákban. A premodern Európában az új uralkodó beiktatásának rítusai számos alapvető hasonlóságot mutatnak közös történelmi gyökereik okán, amelyek az ószövetségi-zsidó, a

¹ Bővebben: GLÄSSER 2020.

keresztény és a római-bizánci hagyományokba nyúlnak vissza.² Ezek a közös zsidó-keresztény és antik gyökerek voltak az izraelita felekezeti közbeszédben azok a keretek, amelyek a judaizmus hagyományát értelmezési tőkeként használva lehetővé tették a koronázás felekezeti diskurzusokba illesztett precepciójának létrehozatalát. Ennek artikulálói a rabbik és a felekezeti sajtó publicistái voltak. A központi kérdés pedig a Nagy Háborúban más felekezetek tagjaival együtt harcoló zsidók emancipált és recipiált státusának azonos formában történő fenntartása, trónváltás utáni – csorbát nem szenvedő – megnyilvánítása volt. A hazafiasság és az izraelita háborús részvétel kérdése 1916 óta az antiszemita közbeszédben megjelent elvitatásuk okán szintén fontossá vált.³

Az *Egyenlőség* főszerkesztője, Szabolcsi Lajos, aki apját követte e székben, az elhunyt Ferenc József és Károly Ferenc József trónörökös kapcsolatára Mózes és Józsué hasonlatát alkalmazta. Ahogyan a pusztai vándorlás végén Mózes sem léphetett be Kánaánba, úgy Ferenc József sem láthatta meg az új világot. Népe(i)t a megpróbáltatásokkal teli, de diadalmasnak ígérkező úton a mellette felnövekvő, új nemzedéket képviselő Károly trónörökös mint Józsué vezeti tovább a béke felé. A hasonlat közege az első világháborús neológ propaganda volt, amely a nemzettel való egybeforrást ugyanúgy hangsúlyozta, mint a dinasztikus sérelmeket és a királyhűséget.

A trónváltás/ koronázás rítusai az uralkodói hatalom rendjéről tettek szimbolikus állításokat, szent méltósággal övezték azt, valamint sűrített formában jelenítették meg az alapvető értékeket és strukturális elveket.⁴ Az *Egyenlőség* publicistái egyértelmű különbséget tettek a vallási hagyomány okán megadandó tisztelet és hódolat – amelyre példaként Mátyás király és Ferenc József koronázási szertartását idézték – valamint az állampolgári és felekezeti egyenjogúsítás alapjain álló koronázási részvétel között. Az 1916. év végén tartott koronázást a nemzet részeként élték meg, s tartották fontosnak a felekezeti publicisztikát formáló neológ rabbik.

A koronázási szertartások főként a rítusban különböző szerepeket betöltő résztvevők jogairól és kötelességeiről tettek állításokat. A trónváltás menete a társadalmi rendet és a cselekvők

² STOLLBERG-RILINGER 2013. 90–93.

³ SCHMIDL 2014, GLÄSSER–ZIMA 2015.

⁴ STOLLBERG-RILINGER 2013. 90.

között fennálló viszonyokat fejezte ki. E rítusok rávilágítottak az uralkodó hatalmának kiterjedésére, a főhatalom hordozójával szembeni elvárásokra, valamint az uralom alapjára és isteni eredetére. A beiktatás rítusai (koronázás, felkenés, trónra lépés, bevonulás, hódolat) a koronás fő hatalmának első kinyilvánításaiént a társadalom rendjéről szóltak. Általuk az új uralkodó kinyilvánította az uralma alatt érvényes szabályokat.⁵ Kiss Arnold budai főrabbi olvasatában az a korona, amely a judaizmus Szentírást értelmező hagyománya szerint nem kellett a fáraónak Mózes és Áron küldöttségétől, IV. Károly fejét fogja ékesíteni az Örökkévaló előtt.

„»Urunk! királyunk! – válaszolnak azok [a fáraónak – G.N.] – mi nem mindennapi koronát hoztunk számodra – ám ennek a fényét szem nem láthatja, a súlya fejedet nem nyomja, égből szállott mireánk ez a korona, Isten küldte azt neked miáltalunk, s eme égből származott koronának az a varázslatos tulajdonsága van, hogy aki annak birtokába jut, nem hordozza azt a fején, hanem a korona hordozza birtokosát, megvédi támadásoktól, megoltalmazza bajban, megmenti megpróbáltatások idejében. A mi nevünk: Mózes és Áron, a szabadságnak és igazságnak tanítói vagyunk mi, s a korona, amit neked hoztunk: a szeretetnek és hűségnek koronája.«”⁶

A Szóbeli Tan isteni eredetű koronája a budai főrabbi értelmezésében a magyar izraeliták töretlen királyhűségként jelenik meg újra.

„Ahhoz a koronához, amelyet mi viszünk királyunk elé, mi egy pillanatra se válhatunk hűtlenné sohasem, rajongó odaadásunk királyhoz és hazához meg nem tántorodott sohasem, sőtét időkben sem – lángolóan lobban a tüze mostan is, az igazságnak és az egyenlő jognak szikrázó napfényében, mert a mi lelkünkben hitelvvé kristályosodott a bölcs király intő szózata⁷: »tisztelve féljed Istent, s a királyt, s mit se tarts a jogot elferdíteni akaróktól.«”⁸

⁵ STOLLBERG-RILINGER 2013. 90, 96.

⁶ Színarany koronát tettél a fejére... – [Irta:] Kiss Arnold. *Egyenlőség* 1917. január 6. 4.

⁷ *Példabeszédek* 24,21

⁸ Színarany koronát tettél a fejére... – [Irta:] Kiss Arnold. *Egyenlőség* 1917. január 6. 4.

A budai neológ főrabbi a 21. zsoltár szentírási szövegét vonatkoztatta a megkoronázott uralkodóra.

„Mi pedig a zsoltár ősi fohászatát, nemzetek himnuszát énekeljük a templomainkban: Isten! a te hatalmadnak örül a király és a te segítségedben mily nagyon ujjong! Szíve kívánságát megadtad néki és ajkának óhajtását meg nem vontad tőle. Mert elébe jös[s]z üdvösség áldásával, színarany koronát teszel a fejére.”⁹

A koronázás, amely már nem államvallásként, csupán a felekezetek egyikeként megjelenő katolikus egyház közjogi szertartása volt, előkészületeiben a felkezetközi viták színtere lett. A nádori tisztség ellátása körül – amely már Ferenc József koronázásánál is problémát jelentett – gróf Tisza István miniszterelnök református felekezethez tartozása miatt politikai vita robbant ki. Az ellenzék a közvélemény felé azt sugallta, hogy a koronázás szigorúan katolikus szertartás, amit a protestáns Tisza szerepvállalásával megszenteltetene.¹⁰ Ebben a kontextusban nyer értelmet az intenzív neológ izraelita sajtóapologetika a zsidóság felekezeti szerepvállalása ügyében. Kirobbantója Márkus László, az *Alkotmány* publicistája volt, aki a zsidók koronázásaként írt a közlő közjogi eseményről.¹¹ A recepcióval párhuzamosan az egyházpolitikai harcok részeként a konzervatív arisztokratáknak Zichy Nándor és Eszterházy Miklós Móríc vezette csoportja által életre hívott *Alkotmány*, a Katolikus Néppárt lapja volt, amely folyamatosan támadta a modern társadalmi tendenciákat és a szabadelvű politikai törekvéseket.¹² Az *Egyenlőség* apologetikus cikkeiben a koronázás a nemzethez tartozás demonstrálásává vált. A szerkesztőség szerint: „A zsidók, ha le is szurkolnak sok ezer koronát, ezért még nem bűnösök és meg nem támadhatók. A zsidók nem akarnak mást, csak részt venni a nemzet ünnepén.”¹³

A szimbolikus jelentőségű felekezeti részvétel súlyát akkor érthetjük meg, ha figyelembe vesszük azokat az állításokat, amelyeket a

⁹ Színarany koronát tettél a fejére... – [Irtá:] Kiss Arnold. *Egyenlőség* 1917. január 6. 4.

¹⁰ MACZÓ 2016. 51–52.

¹¹ Glosszák a hétről. *Egyenlőség* 1916. december 23. 2.

¹² KLESTENITZ 2013. 40, 45–46.

¹³ Glosszák a hétről. *Egyenlőség* 1916. december 23. 2.

koronázás rítusának egyes elemei által a társadalom rendjéről és világképéről tesznek. Stollberg-Rilinger az európai uralkodók beiktatásában rituális szekvenciák létére mutat rá, amelyeket előírásokban rögzítettek és hasonló variálható és módosítható alapelemekből épültek fel. E rituális alkotóelemek között sorolja fel az ünnepélyes bevonulást a koronázó városba, a koronázás helyszínére tartó, hierarchikusan rendezett menetet, a koronázási misét, és a megkoronázandó rituális felmagasztalását, azaz a kenetet, a koronázást, az öltözködést, a jelvények adományozását, a trón vagy az oltár felállítását, a dicsérő himnuszt, a prominens csoportok tiszteletadásait és az összegyűlt tömeget, amely a „népet” hivatott képviselni, valamint az ünnepélyes koronázási vacsorát.¹⁴

A jogegyenlőség szimbolikus érvényesítése a koronázás előkészületeinek híreiben is megjelent, számon kérve a Mátyás-templomban avatandó aransarkantyús vitézek¹⁵ sorából kimaradt izraelitákat.

„Ha nem válogatnak, hanem a lövészárokból viszik a Mátyás-templomba az aransarkantyus hősokeket, szépszámban térdeltek volna a mi hőseink is a koronás király előtt. Mert a dohos lövészárokból harmadfélve térdelnek az aransarkantyú jelöltjei. Zsidók épp úgy, mint nemzsidók. De ép[p], mert válogattak, kihagyták őket. Nem baj, mi verekszünk tovább.”¹⁶

– írta az *Egyenlőség*.

A hivatalos izraelita képviselet a Sábbát idején tartott keresztény közjogi szertartáson a felekezeti-irányzati országos intézményrendszert megjelenítve valósult meg, az intézmények képviseletét ellátó, társadalmi presztízzsel és polgári sikereik okán szerzett státusszal bíró egyének által.¹⁷ A koronázás történeti irodalma szerint a Koronázó Főtemplomban, azaz a Mátyás templomban tíz helyet tartottak fenn az izraelita irányzatok hitközségi előkelőségei és rabbijai számára, a

¹⁴ STOLLBERG-RILINGER 2013. 94.

¹⁵ MACZÓ 2016. 104–105.

¹⁶ Glosszák a hétről. *Egyenlőség* 1916. december 30. 7.

¹⁷ Hírek – A magyar zsidó felekezet képviselete a koronázáson. *Egyenlőség* 1916. december 30. 15.

koronázási ebéd rendező bizottságába és a különböző bandériumokba pedig zsidó egyéneket is beválasztottak.¹⁸

Az előkészületekben való zsidó részvételt szintén fontosnak tartotta a neológ felekezeti lap. A nemzeti irodalom egyik emlékhelyéről a városi törvényhatóság által vett föld a zsidóság keresztényekkel egyenlő félként történő szimbolikus megjelenítését szolgálta a koronázási szertartáson a neológ publicisták olvasatában.

„Komárom város törvényhatósága a koronázási dombhoz való földet, a komáromi hitközség udvarából vette. Ennek Megyeutcai oldalán áll Jókai Mórnak emléktáblával megjelölt szülőháza, amelyben *Schnitzer Ármin dr.*, a bold. komáromi főrabbi lakott és özvegye ma is ott lakik. A koronázási domb földrészét azért küldték a nagynevű rabbi udvaráról, mert az az udvar Jókai Mór szülőházának a telke.”¹⁹

Az *Egyenlőségben* az előkészületek kezdetétől alkalmi történelmi cikkek sora idézte meg a zsidóság részvételét a korábbi magyar királykoronázásokon.²⁰ A koronázás szertartásának hitközségi szintű adaptálása a szombat délelőtti ima elé beiktatott koronázási istentisztelet révén valósult meg. Guttman Mihály, a Rabbiképző Intézet tanára – az uralkodóért mondott ima hagyományát folytatva – koronázási imát írt, amelyet a lap teljes oldalán hozott.²¹

Az *Egyenlőség* Chanuka híreitől kezdődően Pészách utánig hozta a koronázás országos és helyi vonatkozásait, valamint az új király zsidóságot érintő szimbolikus gesztusait. Ezekben a beszámolóknak közölték egyrészt a rabbik beszédeinek kivonatait, másrészt más felekezeti állami méltóságok és társadalmi presztízzsel bíró hivatalos személyek részvételét a koronázás napját követően tartott zsinagógai istentiszteleteken. A koronázás rítusszekvenciáihoz tartozó

¹⁸ KOMORÓCZY 2012. 340., Fiziker Róbert Jakob Koppel Reich orthodox főrabbi Koronázó Főtemplomi jelenlétéről ír. FIZIKER 2016. 88–89.

¹⁹ Hírek – Föld a koronázási dombhoz zsidó pap udvarából. *Egyenlőség* 1917. január 20. 11.

²⁰ Magyar zsidók az 1790-ik évi koronázáson. *Egyenlőség* 1916. december 9. 5.; A magyar zsidók szerepe a koronázások alkalmából. *Egyenlőség* 1916. december 16. 2–3.; Adalékok a magyar zsidókról és a koronázásról. *Egyenlőség* 1916. december 23. 19–20.; Koronázás napján. – [Irtta:] Büchler Sándor. *Egyenlőség* 1916. december 30. 2–3.

²¹ Guttman Mihály: Héber ima a koronázásra. *Egyenlőség* 1916. december 30. 6.

utólagos események és értelmezések ugyanúgy a trónváltás rítusaiban megnyilatkozó társadalmi rendre és a zsidóság abban elfoglalt helyére utaltak, mint a katolikus koronázási misén történő izraelita jelenlét ügye.

A pesti Dohány utcai zsinagógában a koronázás alaklamából utólag megtartott istentiszteleten a frigyszekrényre ugyanaz a parochet (függöny) került, mint 1867. június 13-án Ferenc József koronázási istentiszteletén. Képét az *Egyenlőség* is közölte. Az 59 évvel korábbi hitközségi elnök ajándékán imára kulcsolt kezek fölött a korona volt látható, alattuk pedig 2Móz 17,11. volt olvasható. Dr. Jankovich Béla kultuszminiszternek Mezei Mór hívta fel a figyelmét a függönyre. A miniszter a Dohány utcai zsinagógában „az áhitatos nagy tömeg” láttán meglepődött, a „király iránti vallásos hűség” megnyilatkozását látta benne.²² A neológ sajtó egyes orthodox központok magyar nyelvű koronázási istentiszteleti dróséit²³ a magyarosodás jeleként, a neológ homiletika és a nemzeti nyelv átvételének igazolásaként, a neológ stratégia alátámasztásaként és az „új idők” által igazolt haladás jeleként értelmezte.²⁴ Ez a tendencia már Ferenc József gyászistentiszteletei körül megjelent az *Egyenlőség*ben.²⁵

A koronázást követő istentiszteleteket azzal a szándékkal tartották meg – a sajtóban is felvállalva²⁶ –, hogy a koronázási szertartás során elfoglaltságuk miatt akadályoztatott más felekezeti méltóságok is részt vehessenek rajtuk.²⁷ A nemzettel való közös harc „magyar makkabeusok” allegóriájában megnyilvánuló jelképével párhuzamosan nyilvánította ki a sajtó az izraelita felekezet király iránti hűségét.

A koronázás eseményének sajtóvisszhangjában hangsúlyosan jelen volt a különböző napi- és hetilapok felől érkező vádakra történő

²² Hírek – A kultuszminiszter és államtitkárja a fővárosi zsidóság koronázási istentiszteletein. *Egyenlőség* 1917. január 13. 11.

²³ A magyar nyelvű dróse és az idegen nyelv használata MAHARAM Schick szerint nem tiltott abban az esetben, ha az élet megpróbáltatásait kiállott, vallásos férfi tanítás céljából teszi olyanok előtt, akik jiddisül nem tudnak. Egyéb esetben az idegen irodalom olvasása és nyelv használata a Tóra-tanulásra fordítható idő elvesztegetése, bitul Torá. *ShuT MAHARAM Schick, Orech Chaim # 70.*

²⁴ Hírek – Magyar szó az orthodox templomokban. *Egyenlőség* 1917. január 6. 14.; Hírek – Magyar szó az orthodox templomokban. *Egyenlőség* 1917. január 13. 13.

²⁵ Hírek – Magyar szó az orthodox templomban. *Egyenlőség* 1916. december 16. 11.

²⁶ Hírek – A magyar zsidóság a koronázáson. *Egyenlőség* 1916. december 16. 10.

²⁷ Hírek – Koronázási istentiszteletek. *Egyenlőség* 1916. december 30. 15.

reflexió. Egy meg nem nevezett hetilap zsidó részvételt kétségbe vonó cikkét az antiszemita sajtóhírek túlzott zsidó részvételével állította szembe az *Egyenlőség* szerkesztősége. Mindennek ellenpólusaként – ironikus hangvételű cikkében – pedig a „Szent István országáért” küzdő zsidókat mutatta fel, amellyel a zsidó háborús részvételt kétségbe vonó vádakra reagált egyúttal.

„De, végül, legtöbb volt a zsidó — és ezt a motivumot ajánljuk az antiszemita figyelmébe — a diszszázadokban. Zsidó katonák álltak ott, kiknek mellén négy-öt kitüntetés ragyogott. Zsidó katonák, kik a forró harcból érkeztek, hogy dekorálják a koronázást és tisztelegjenek a koronás király előtt. Akik tüstént, meg sem várva a klerikális cikkek megjelenését, vissza is mentek verekedni a szent koronáért és Szent István országáért.”²⁸

A neológ sajtó a király részéről érkező elismerés gesztusainak a háborús apologetika keretében kiemelt jelentőséget tulajdonított. A hódoló gesztusok egyéni és intézményi szinten is megjelentek. Egy részükről a felekezeti sajtó is hírt adott.²⁹ A hitközségi kiadásban megjelenő gyász- és koronázási homíliák ugyancsak az izraelita patriotizmus megnyilvánításai voltak és hírértékkel bírtak.³⁰ A hadba vonult izraeliták katonai elismeréseit a hősi rovatok nyugtázták, a hátszágban magukra maradt idős szülők királyi elismerését úgyszintén.³¹ A legmagasabb helyről érkező társadalmi elismerést azonban nem csak a fronton, hanem a hátszág polgári mindennapjai felől is törekedett felmutatni az *Egyenlőség*. Magyar viszonylatban is hír- és szimbolikus értékű volt az izraelita tanári teljesítmény uralkodói elismerése.³² A lap hasonlóan értelmezte azt is, hogy IV. Károly Bun Samunak, a nagykanizsai izraelita felsőkereskedelmi iskola igazgatójának nyugdíjba vonulásakor munkája elismeréseként királyi tanácsosi címet adományozott.³³ Az *Egyenlőség* a királyi kúria ügyvédi tanácsának izraelita kinevezettjeiről is hírt adott.³⁴ Az udvari zsidó – közösségért is közbenjáró – alakja jelent meg modern formában a lap

²⁸ Glosszák a hétről. *Egyenlőség* 1917. január 6. 6.

²⁹ Hírek – A király köszönete. *Egyenlőség* 1917. május 12. 13.

³⁰ Hírek – I. Ferenc József és IV. Károly... *Egyenlőség* 1917. március 24. 17.

³¹ A háboru körül – A király ajándéka. *Egyenlőség* 1917. június 2. 5.

³² Hírek – Lasz Samu dr. kir. igazgató. *Egyenlőség* 1917. május 19. 14.

³³ Hírek – Királyi tanácsos. *Egyenlőség* 1917. március 3. 14.

³⁴ Hírek – A kir. kuria ügyvédi tanácsába... *Egyenlőség* 1917. január 6. 14.

hírei között, amikor a király és az első főudvarmester által kinevezett izraeliták rövid névsorát közölték.³⁵ A királyi udvarhoz tartozó izraeliták közül legnagyobb jelentőséggel azonban Vázsonyi Vilmos kinevezése bírt,³⁶ ami a felekezet irányában tanúsított királyi attitűd egyértelmű jelévé, az emancipáció és a recepció szimbolikus kiteljesedésévé is vált a lapban.³⁷ Vázsonyi jelentőségét királyi igazságügyminiszterként a neológ izraelita felekezet emlékezeti kánonjában az a tény adta, hogy felekezeti hovatartozása indifferens volt a király szemében, és a felekezetének aktív képviselőjeként lehetett az emancipáció fiatal nemzedékéhez tartozva a recepció beteljesítője.

„A fontos, hogy: önmaga előtt sem felejtí el, hogy zsidó. És példátlan emelkedésében épen ez a forradalmian nagyszerű, ez, hogy ezuttal nem egy paktumos zsidócska csinál karriert, hanem egy igazi zsidó férfi lesz miniszter. Öreg szülei még életben érhették meg a fiuk legendáját. Apja, anyja éltek már abban a korban is, az emancipáció előtti abban a korban, amikor a zsidónak nem volt szavazati joga, azért nem, mert zsidó létére nem lehetett tagja a politikai magyar nemzetnek. A másodrangu polgárok e gyermeke pedig most bibliai őseinek prófétai lendületével hozza a választói jogot a föld szegény magyar népének, a parasztok százezreit avatja tagjaivá ama politikai magyar nemzetnek, amelyből még a tulajdon apja valamikor kirekesztődött.”³⁸

Vázsonyi királyi titkos tanácsosi kinevezését és személyes tapasztalatait, amelyek később a Károly-legendák részévé is váltak, az *Egyenlőség* úgy értelmezte, hogy a király Vázsonyinak „megadta a legnagyobb diszt és rangot is, amit magyar zsidó itthon elérhetett.”³⁹

A koronázást követő első fővárosi királylátogatás hírért, amelynek tervében jótékonyági és szociális intézmények meglátogatása szerepelt, több PIH intézményt érintve, a zsidó felekezetfüggetlen filantrópia, a magyar nemzeti elköteleződés és az állampatrióta királytisztelet felmutatására használta a szerkesztőség.⁴⁰

³⁵ Hírek – Kinevezések az udvarnál. *Egyenlőség* 1917. január 13. 12.

³⁶ KOMORÓCZY 2012. 341.

³⁷ Vázsonyi Vilmos. – [Irta:] Lakatos László. *Egyenlőség* 1917. június 16. 1.

³⁸ Vázsonyi Vilmos. [Irta:] Lakatos László. *Egyenlőség* 1917. június 16. 2.

³⁹ Hírek – Vázsonyi valóságos belső titkos tanácsos. *Egyenlőség* 1918. május 15. 8.

⁴⁰ Hírek – Őfelsége a király... *Egyenlőség* 1917. január 6. 13.

A magyarországi felekezetek 1917. április 14-i budavári hódoló királyi kihallgatásán első ízben szólt az izraelita felekezeti intézmények vezetőihez a király, aki a premodern hagyományt követve szóban ekkor is megerősítette a felekezet három irányzatának elődjétől kapott kiváltságait.⁴¹ A cercle részletes beszámolója szintén az egyenjogúsítás és a 1916-os német zsidó összeírás függvényében szemlélt zsidó háborús részvétel jegyében súlypontosza az elhangzottakat. Míg Mezei Mór ügyvéd agg kora kapcsán a tudósítás az ügyvédi pályára lépés királyi engedélyhez kötöttségét emelte ki az emancipáció előtt, addig a boszniai okkupációban kitüntetett Freund József, az óbecsei neológ izraelita hitközség elnöke, a zsidó katonai hősiesség megjelenítőjévé vált.⁴²

A királyhűség állampatrióta rítusairól, a királyi párhoz kapcsolódó születésnapj és névünnepi istentiszteletekről a háború utolsó két évében rendszeresen hírt adott az *Egyenlőség*.⁴³ A pesti Kazinczy utcai orthodox zsinagógában katonai istentiszteletet tartottak a királyné névnapján.⁴⁴ IV. Károly uralkodóként ünnepelt első születésnapjáról másnap hosszas hírben tudósított az *Egyenlőség*.⁴⁵ A király útjairól, a fogadására elé vonuló zsidó küldöttségekről, a Monarchia egész területéről tudósított az *Egyenlőség*. Ezen látogatásokból a szerkesztőség olvasatában nem az intrada részletei rajzolódtak ki, hanem a rabbikkal kezét fogó, a hitközségek élete felől érdeklődő uralkodó képe, aki tájékozott az izraelita felekezet birodalmon belüli helyzetét illetően is.⁴⁶ A gyöngyösi tűzvész királylátogatása alkalmat adott a felekezetközi béke és zsidó

⁴¹ A király előtt. *Egyenlőség* 1917. április 21. 4.

⁴² A király előtt. *Egyenlőség* 1917. április 21. 4.

⁴³ Hírek – Katonai ünnepi istentisztelet Zita királyné nevenapja alkalmából. *Egyenlőség* 1917. május 5. 14.; Hírek – Zita királyné születésnapján... *Egyenlőség* 1917. május 19. 14.; Hírek – A király születésnapja. *Egyenlőség* 1917. augusztus 18. 12.; Hírek – Kitüntetések. [Király születésnapja alkalmából országszerte.] *Egyenlőség* 1917. augusztus 25. 10.; Hírek – Helyőrségi istentisztelet a király születésnapján. *Egyenlőség* 1917. augusztus 25. 13.; Hírek – Kitüntetett osztrák rabbi. [Király születésnapja alkalmából.] *Egyenlőség* 1917. szeptember 1. 12.; Hírek – Zita királyné nevenapja... *Egyenlőség* 1918. május 4. 9.; Hírek – A király születésnapja. *Egyenlőség* 1918. augusztus 17. 9.; Hírek – A király születésnapja. *Egyenlőség* 1918. augusztus 24. 10.

⁴⁴ Hírek – Katonai ünnepi istentisztelet Zita királyné nevenapja alkalmából. *Egyenlőség* 1917. május 5. 14.

⁴⁵ Hírek – A király születésnapja. *Egyenlőség* 1917. augusztus 18. 12.

⁴⁶ Hírek – A király Zlocovban. *Egyenlőség* 1917. augusztus 18. 14.

filantrópia⁴⁷ király általi elismerésének felmutatására. A pozsonyi királylátogatás neológ és orthodox izraelita küldöttségéről beküldött tudósításban adott hírt a sajtó. A neológ hitközségi elnök, dr. Lichtschein Jenő beszédét az *Isten, Király, Haza* jelszava és a király uralkodásától várt béke és „szeretet országának” gondolata köré fűzte, az orthodox zsinagóga előtt a hitközség előljárói Scheiber Akiba főrabbi vezetésével „a királyi párt tórákkal fogadták és a pozsonyi orth. főrabbi mennyezet alatt a szokásos módon megáldotta a királyi párt.”⁴⁸

A debreceni királylátogatásról több rövidebb hír szólt.⁴⁹ A háborús események a hír közreadásakor azonban már egy új hatalmi realitás kirajzolódása felé vezettek pár nappal II. Vilmos császár lemondása és az Osztrák Köztársaság kikiáltása előtt. IV. Károly – későbbi korok emlékezeti kánonját és történelemértelmezését meghatározó, ellentétpárokba rendezett – negatív képe nem jelent meg az izraelita felekezeti sajtó diskurzusaiban, még az 1918-as összeomlás pillanatában vagy Horthyt elvártan pozitív színben felmutató, 1920-as és ’30-as évekbeli cikkekben sem.⁵⁰

Gerő András szerint a rendszer és a király elleni állásfoglalásokban a nem vallásos zsidóknak jutott hely:

„a vallásos zsidók mint kisebbség állampolgári helyzetükben is – mintegy »ontológiailag« – királyhűségre voltak ösztönözve, hiszen jogegyenlőségük biztosítását és védelmét leginkább a létező hatalomtól várhatták.”⁵¹

„A magyar zsidóság royalista is volt. A trónnak nemes értelemben vett támasza.”⁵²

– írta Ballagi Ernő ügyvéd a köztársaságot üdvözlő vezércikkben.

⁴⁷ Hírek – A gyöngyösi tűzvész... *Egyenlőség* 1918. május 26. 10.; Az üszkök városából. (Kiküldött munkatársunktól.) [Irta:] Szabó Imre. *Egyenlőség* 1918. június 2. 7–9.

⁴⁸ Hírek – A királyi pár Pozsonyban. *Egyenlőség* 1918. július 20. 9.

⁴⁹ Hírek – A királyi pár debreceni tartózkodása... *Egyenlőség* 1918. október 26. 9–10.; Hírek – A debreceni királylátogatás. *Egyenlőség* 1918. november 2. 9.

⁵⁰ Bővebben GLÄSSER 2020. 186–193.

⁵¹ Gerő András szíves megjegyzése.

⁵² Zsidóság és köztársaság. [Irta: Ballagi Ernő, dr.] *Egyenlőség* 1918. november 16. 1–2.

IRODALOM

FIZIKER Róbert

- 2016 „A zsidó lakosság rendkívül hazafias. Mi ezt sohasem fogjuk elfelejteni”. IV. Károly és a zsidóság. *Levéltári Közlemények* 87. évf. [1–2. sz.] 79–92.

GLÄSSER Norbert

- 2020 „*Királyunkat kit Mózesként rendeltél...*” *Királytisztelet, konfesszionalizálódás és állampatriotizmus az izraelita felekezetei sajtóban 1944 előtt*. Monarchia Kiadó, Budapest.

GLÄSSER Norbert – ZIMA András

- 2015 The emperor-king’s Hungarian Maccabees. The components of Hungarian Jewish First World War propaganda. In: Z Karvalics László (ed.): *Information History of the First World War*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 149–168.

KLESTENITZ Tibor

- 2013 *A katolikus sajtómozgalom Magyarországon: 1896–1932*. CompLex, Budapest.

KOMORÓCZY Géza

- 2012 *A zsidók története Magyarországon 1849-től a jelenkorig*. II. kötet. Kalligram, Pozsony.

MACZÓ Ferenc

- 2016 *Az utolsó magyar királykoronázás. IV. Károly király és Zita királyné koronázási ünnepsége Budapesten 1916 végén*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.

SCHMIDL, Erwin A.

- 2014 *Habsburgs Jüdische Soldaten 1788–1918*. Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara

2013 *Rituale*. (Historische Einführungen – Band 16) Campus Verlag, Frankfurt – New York.

GLÄSSER, NORBERT

CHANGE OF THRONE AS RITE OF CRISIS IN A MODERN WAR

To the margin of Neolog Israelite press interpretations

The Jewish press perception of Charles IV was determined by the premodern traditions of succession to the throne and the question of presenting the attainment of equal rights. In the interpretations given by the press the coronation of Charles IV was regarded as the culmination of a historical process along the line of the historical development and advancement of Hungarian Jews. The figure of Charles IV represented a span of historical development in which the Jews acquired civil rights and became part of the nation. *Egyenlőség* reported on the king's journeys in all parts of the monarchy and the Jewish delegates who went out to receive him. In the reading of the editorial board, what was important in these visits was not the details of the *intrada*, but the image of the king who shook hands with the rabbis, enquired about the life of the religious communities and gathered information about the situation of the Jewish denomination within the empire.

